

Cirila Kosmača z naslovom *Prebujenje* iz aprilskih dni leta 1941., na zadnjem pa novela Roka Ariha *Pravljica o velikem ZATO*, ki skuša razvozlati in prezentirati smisel tega mučnega, a hkrati veličastnega boja. Vmes pa se v obeh primerih razteza bogata motivika vsega, kar je slovensko ljudstvo v teh usodnih dneh pretrpelo in napravilo: trpljenje v ječah in v koncentracijskih taboriščih, streljanje talcev, uporniški pogum in vera v zmago. Zato pa obe knjižici pomenita pretresljiv dokument osvobodilnega boja, pa ne samo to, prepričljivo tudi dokazujeta zavzetost slovenskega književnika za vseljidsko stvar in njegov etični zanos v tem velikem času.

Besedna umetnost iz dobe narodnoosvobodilnega boja je res v precejšnji meri služila trenutnim nalogam gibanja, vendar pa je pomembna tudi za današnji čas. Vera v človeka in v življenjski smisel se je namreč tu dvignila tako visoko kot v naši kulturi ne prej in ne pozneje. Kakor je bil čas surov in poln ubijanja, pa je kljub temu ali pa morda prav zato človek z vsem svojim miselnim in čustvenim bogastvom — to pa se je takrat izživljalo v ljubezni in v sovraštvu — pomenil umetniku te dobe najvišji objekt in končni namen ustvarjanja. Problem človekove moralnosti in amoralnosti je planil na dan ter postal tako konkreten, da ustvarjalcu umetniške besede pravzaprav ni bilo treba drugega, kot seči po njem ter ga primerno oblikovati. Ta človek je v bistvu še danes ostal isti, le da v danih razmerah ni toliko odprt, zato pa homo njegovo neizkrivljeno podobo še vedno iskali tudi v dobi osvobodilnega boja.

V jubilejnem letu dvajsetletnice vstaje je na Slovenskem izšlo še več drugih podobnih izborov. Omembe sta vredna zlasti izbor iz socialne in partizanske lirike *Kri v plamenih* v knjižnici Kondor in pa portreti padlih slovenskih književnikov v zborniku *Iz kroi rdeče*. Tako proslavljanje je bilo vsekakor umestno. Nismo pa v tem letu — in prilika je bila kot nalašč — dobili dela, ki bi nam v sintetično zaokroženi obliki prineslo temeljitejšo presojo književnega dogajanja v teh štirih letih. Bilo bi potrebno ne samo iz pietete do velike dobe, ampak tudi iz čisto literarnozgodovinskih ozirov in potreb.

Jože Šifrer

TRI KNJIGE VERZOV ZA OTROKE

Otroška poezija se po tematiki in namenu bistveno loči od ostale poezije. Ravna se po skrivnih gibalih otrokove duhovne rasti, po komponentah, ki sestavljajo njegovo specifično predstavo sveta. Ta je, odvisno od otrokove intelektualne zrelosti, akavzalen in prepleten z domišljajskimi elementi, ki razkrajajo realnost v posebno stanje, kjer se sproščajo otrokove duhovne sile.

Ta duševni pojav je za avtorje otroške poezije posebno pomemben. Pri tem je odločilna pesnikova sposobnost, da svoje doživetje presadi v otrokov predstavniki svet in ga približa njegovemu načinu in njegovim zmožnostim mišljenja in čustvovanja. V odvisnosti z njegovim spoznavnim procesom so te zmožnosti zelo različne. Glede na to je ustvarjanje estetsko učinkovite mladinske poezije zahtevno in naporno delo, ki pa že po ustaljenem pravilu žal nima tolikšne veljave, kot bi jo v primerjavi z ostalimi literarnimi zvrstmi po pravici zaslužilo. Tri knjižice otroške poezije, ki so se zadnji čas pojavile na knjižnem trgu, nam že ob prvem branju jasno pokažejo na slabosti pa tudi odlike te književne zvrsti pri nas.

Skromno verzifikatorsko sposobnost izpričuje zbirka enajstih ugank Manice Komanove z naslovom *Hop čez planke na uganke*,¹ ki jih s svojim čopičem sproti razrešuje Ksenija Prunkova. Njene ilustracije so preproste in domiselne, vendar bi z malce stilizacije delovale bolj sveže.

Manica Komanova verz slabo obvlada in mu marsikje dela silo, kar zelo neugodno vpliva na njegovo melodičnost. Tudi motivi posameznih ugank niso posebno posrečeni ali pa so se v samem oblikovalnem postopku izjalovili. Le nekaj jih po svoji domiselnosti in formalni dognanosti sega nad splošno raven (n. pr. *Zajec, Sončnice*).

Tehnično boljše so pesmi Gustava Strniša,² čeprav je njih oblikovna realizacija marsikje neboljena. Vsekakor pa razodevajo pesnikov tenek posluh in sposobnost za opazovanje podrobnosti iz otrokovega sveta. Naivna pesniška govorica ni vselej temelj in pogoj za njeno neposrednost. Strniša se je tega po vsem videzu zavedal in je skrbno pazil na doživetje. Kljub temu je slednje v nekaterih primerih prešibko, da bi bilo lahko osnova pomembnejšim stihom. Poglavitna slabost večine pričujočih pesmi je opisnost, ki ni le sredstvo, temveč po vsej priliki tudi njih končni namen. Zategadelj so razmeroma toge, brez resnične duhovne iskrivosti, ki angažira otrokovo domišljijo. Pomanjševalnice, ki v večini primerov ustrezajo, so v mladinski literaturi pomemben formalni element, toda le tedaj, če so funkcionalno povezane z oblikovnimi zahtevami celotnega teksta. Strniša je to načelo v svojih stihih dokaj srečno uveljavil. Pesmi, kjer se tematika in oblika uspešno ujemata in nudita tudi nekaj estetskega užitka (n. pr. *Na plaži*), se dvigajo nad golo opisnost in so najboljše v knjižici. Tudi tu je ilustracije prispevala Ksenija Prunkova.

Tone Pavček, ki je nedvomno najplodovitejši avtor sodobne otroške poezije pri nas, je v svoji novi pesniški knjigi za otroke³ zbral osemindeset bolj ali manj uspešnih stvaritev, s katerimi je znova potrdil svoj dar za opazovanje otroškega sveta in sposobnost, da si z nekaj značilnimi elementi, ki temu svetu dajejo vsebino in ga opredeljujejo, ustvari dragocen pesniški potencial, ki ga zna z obilo invencije učinkovito izkoristiti.

Tematika njegovih pesmi je dokaj raznolika in se giblje v široki relaciji med izrazito stvarnimi motivi, ki se porajajo iz resničnosti, in nekaterimi bolj ali manj čistimi fantazijskimi stvaritvami, ki jih realizmu naklonjena pesnikova narava s težavo oblikuje, zato povečini niso uspele.

Vsekakor je dovršen del Pavčkove otroške poezije motivno svež in domiseln, obdarjen z duhovnim bliščem, ki upošteva otrokove intelektualne in čustvene sposobnosti. Glede na to je bistvenega pomena literarna realizacija snovi ali motiva. Pri tem pa se bolj kot kjerkoli drugod pojavlja problem osnovnega doživetja. Iz njega po pravilu izhaja miselna in emocionalna struktura teksta. Mnoga mladinska dela ga pogrešajo in se, hoteč po vsej sili zakriti svojo pomanjkljivost, sprevržejo v domisljico ali, kar je še slabše, v deskripcijo, tako da povsem izgube svoj literarni namen. Kot vsako estetsko pomembno književno delo, mora biti tudi mladinski tekst organizem s specifično notranjo in zunanjo

¹ Manica Komanova: *Hop čez planke na uganke*. Ilustrirala Ksenija Prunkova. Knjižnica Najdihojca. Založba Mladinska knjiga. Ljubljana 1961.

² Gustav Strniša: *Mi pa hlebčke pečemo*. Ilustrirala Ksenija Prunkova. Knjižnica Najdihojca. Založba Mladinska knjiga. Ljubljana 1961.

³ Tone Pavček: *Velesenzacija*. Ilustrirala in opremila Zdenka Golob-Borčič. Izšlo v Cicibanovi knjižnici. Založba Mladinska knjiga. Ljubljana 1961.

obliko, ki določa njegovo estetsko in s tem tudi umetniško vrednost. Na dnu tega občutljivega organizma je doživetje; če ga ni, se celotno telo ne more normalno razviti, nastopajo pa anomalije, ki so resnični umetnosti v škodo.

V tem smislu nam Pavčkova knjiga lahko postreže z dragocenimi primeri, saj v njej zasledimo vse: od estetsko polnomočnih pesmi, ki izpričujejo pristno doživetje in njegovo uspešno literarno realizacijo, do umetniško nepomembnih stvaritev, za katere je značilno ponavljanje nekaterih domislic in izstopajoča nemoč pesniškega izraza.

Med najslabše, glede na celotni opus, nedvomno sodi pesem *Kapitan*. Njena pglavitna slabost je v nemoči elementarnega doživetja in nasilnem napreznju pesnikove invencije, ki se kot nalašč noče prav razmahniti. Zategadelj pesem ne steče in avtorju morajo priskočiti na pomoč morske deklice in celo sam bog Pozejdon:

*In sam Pozejdon,
vladar morja,
mu bo odstopil svoj vladarski trizob.*

Ni dvoma, da pri tem avtorjev in otrokov predstavní svet hodita malce vsaksebi, ker pesnik ni bil sposoben, da bi doživetje, če je v resnici bilo, presadil v doseg otrokovih predstavnih zmožnosti. Vsekakor je otrokova duševnost preveč komplicirana, da bi se vselej in o pravem času pesnikova sposobnost transplantacije doživetja do kraja izživela in uveljavila, dejstvo pa je, da nemalokrat sproži otroško pesem gola domislica, ki je nikakor ne gre istovetiti z doživetjem, v takem primeru transplantacije sploh ni in je vsa stvar veliko preprostejša. Nedvomno je domiselnost velikega pomena v sleherni poeziji, ni pa primarni pojav. Osnova vsake umetniške zvrsti je doživetje, vse drugo, seveda s sodelovanjem avtorjevih specifičnih sposobnosti, izhaja iz njega.

Po drugi plati pa, če govorimo na splošno, pogosto naletimo na različne oblikovne slabosti, ki so največkrat posledica kreativne nemoči posameznih pesnikov, nemalokrat pa tudi njihovega podcenjevalnega odnosa do te književne zvrsti.

Pavčkova otroška poezija je povečini sproščena in oblikovno učinkovita. Njegov pesniški izraz je spontan, prepleten s tenkim tkivom svojiskih domislic in fantazije, ki preoblikuje svet; kdaj pa kdaj pa vendarle zdrkne v opisnost, shematičnost ali formalno igračkanje. V takih primerih prihaja do samovoljnosti, ki poeziji nikakor niso v prid. Te so: čezmerno naštevanje in z njim v zvezi pisanje po apriornem obrazcu, nefunkcionalno ponavljanje, malomarne rime in slednjim na ljubo celo grobe slovnične napake (n. pr. Zraven pa grize, / grizlja venomer / bonbone vse vrste / in nohte in prste).

Melodika verza, tropi, besedne in glasovne figure so za otroško poezijo zlasti pomembni. Pavček se tega v načelu zaveda in zna vse te prvine pesniške umetnosti v svojih stihih s pridom uporabiti, vendar pa pri tem večkrat dela silo jeziku. To se zlasti kaže ob nečistih rimah, ki jim skuša, pogosto z napačnim naglašanjem, vsiliti čistost. Samo nekaj primerov: drve — čepice; oborožen — zmožen; ljudi — pozornosti; gremó — biló, polj — dovolj; stran — sram in podobno.

Take rime so neučinkovite in zbujaajo odpor, ki lahko povsem spodbije evfonični uspeh posameznih verzov, da pa Pavček teži k čim večjemu blaglasju, nam priča vrsta uspelih notranjih rim.

Pavčkovo nagnjenje k sugestivnemu in živemu izražanju dobiva ponekod prav neugledne in cenene oblike:

*... najpečjo gagá,
najlepšo gagá,
najbolj živo gagá,
brez pardona, oja!*

Vse naštete pomanjkljivosti so za Pavčka značilne, niso pa bistvene. Njegova poezija je v večini primerov izraz iskrenega iskanja komunikacij z otroškim predstavnim svetom. Spontano izražanje, ki je, na škodo formalne enotnosti stihov, pogosto celo preveč neobrzdano, velika pesniška invencija, sposobnost vživljanja v otrokovega duha in razpolaganje z njegovim duhovnim inventarjem, tenek posluš za melodiko verza — to so lastnosti, ki so za pisca otroške poezije več kot dragocene. Včasih se te lastnosti strnejo v izredno kreativno sposobnost, ki je temelj nekaj uspešnih stvaritev (n. pr. *Obzirnost*, *Prvo-aprilska* in še nekaterih), ki pomenijo umetniški vrhunec knjige in sodijo hkrati k najpomembnejšim dosežkom celotne Pavčkove ustvarjalnosti.

Ilustracije Zdenke Golobove se povečini dosledno držijo teksta, le tu in tam popusti avtorica lastni invenciji, ki vselej prinaša uspeh. Vsekakor bi bil le-ta mnogo večji, če bi slikarka, čeprav bi s tem tvegala odstop od literarne predloge, bolj upoštevala lastno fantazijo in domiselnost. Kljub temu so ilustracije sugestivne in ponekod na moč duhovite ter izpričujejo veliko sposobnost vživljanja v otroški svet, kar se je še posebno pokazalo ob slabših pesmih, ko ni bila, kot je običajno, ilustracija njihovo dopolnilo, temveč je tekst postal dopolnilo k ilustracijam.

Ob koncu se nam zdi primerno še posebej naglasiti veliko vrednost mladinske literature pri oblikovanju otrokove duševnosti, zato je nikakor ne gre podcenjevati in je, kot se navadno dogaja, obravnavati kot manj vredno umetniško zvrst. To je očitna zabloda, zaradi katere se ta književnost pogosto ne povzpne iz meje golega utilitarizma na stopnjo resnične umetnosti in raje živetari med prisiljenim moraliziranjem in ceneno opisnostjo. In to je tudi vzrok, da je estetska vrednost obilice mladinskih del silno majhna. Resnica je, da se le ob estetsko pomembnih stvaritvah, torej tam, kjer je tematiki in idejni liniji določena ustrezna forma, oblikuje otrokov estetski okus in se širi njegova estetska izobrazba.

Niko Grafenauer

BRANKO HOFMAN, MAVRICA V DLANEH

Nova Hofmanova pesniška zbirka obsega sedem ciklusov, uvaja pa jih čelna pesem, ki ji je po pravilu namenjeno, da razloži pesnikovo poslanstvo ter odgrne skrivnost njegovega liričnega ustvarjanja. Ciklusi so poimenovani s spektralnimi barvami, ki simbolično najavljajo značaj posameznih razdelkov. Pri tem je sila nejasen kriterij, po katerem je avtor razvrstil svoje gradivo. V nekaterih ciklusih je pesniška tvarina tako raznorodna, da nikakor ne more nuditi vsebinsko ali formalno zaokrožene podobe. Zategadelj je celotna kompozicija zbirke dokaj majhna, manjka ji duhovna kontinuiteta kot pogoj za njeno poetsko učinkovitost.